

ԱՇՈՏ ՄԱՆՈՒԿՑԱՆ

Խաչատուր Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ մանկավարժության
տեսության և պատմության ամբիոնի հայցորդ
ՀՏԴ 37.016:2

**ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐԻ
ԱՐՏԱՑՈՂՈՒՄԸ ՀՈԳԵՎՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ**

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. ընտանեկան դաստիարակություն, կրոն, Աստվածաշունչ, հոգևոր, աշխարհիկ, արժեքներ:

Ключевые слова и выражения: семейное воспитание, религия, Библия, духовное, мирское, ценности.

Key words and expressions: family upbringing, religion, Bible, spiritual, secular, values.

Կրոնը ծնվում, զարգանում ու ձևավորվում է ժողովրդական մշակույթի բազմադարյան շերտերում: Որպես հասարակական գիտակցության ձև՝ այն պայմանավորում է ծնունդ տվող հասարակության և այդ հասարակության հետ փոխազդվող այլ հասարակությունների զարգացման ընթացքը: Կրոնական գաղափարների քարոզչությունն ուղղված է հավատացյալի մեջ որոշակի աշխարհայացքի ձևավորմանը: Ծնվելով որևէ էթնոսի ընդերքում՝ այն կարող է իր դաստիարակչական համակարգի շնորհիվ ձեռք բերել համաժողովրդական, համագգային և համամարդկային բնույթ: Կրոնական դաստիարակությունն ունի պատմական բնույթ: Այն իր զարգացման ընթացքում նպաստել է կրոնական ենթամշակույթի՝ հոգևոր գրականության և արվեստի առաջացմանը: Հոգևոր գրականությունը ներառում է Սուրբ գրքերի ամբողջությունը՝ որպես Աստծո խոսք՝ ուղղված անհատին ու խմբին, և դրանից բխող գրական, փիլիսոփայական, մեկնողական, քարոզչական նյութերը:

Համաշխարհային կրոններից մեկի՝ քրիստոնեության համար նմանօրինակ սուրբ գիրք է Աստվածաշունչը: Նրանում պատմվում է առաջին ընտանիքի առաջացման մասին, նախանշվում են տղամարդու և կնոջ միջև ցանկալի փոխհարաբերություններն ըստ աստվածային պատվիրանների: «... Քրիստոնեական ընտանիքի պատմությունն իր սկզբնավորումն առնում է Ծննդոց գրքից՝ Ադամի և Եվայի արարման

պատմությունից»¹: Ընտանիքը՝ որպես աստվածաստեղծ կառույց, գերակա իրողություն է սուրբգրային տեքստերում: Աստվածաստեղծ մարդիկ՝ Ադամն ու Եվան, բարու և չարի գիտության պտուղը ճաշակելուց հետո, միմյանց լրացնելով, Երկրի վրա պայքարում են իրենց զավակների գոյությունն ու հետագա սերունդների կենսագործունեությունն ապահովելու համար: Աստված իր պատկերով ստեղծած մարդկանց՝ «արու և էգ», պատվիրում է ոչ միայն բազմանալ, այլև տնօրինել բնությունը²: Ընտանեկան կարևոր արժեք է համարվում ամուսնական հավատարմությունը: Հին Կտակարանում Նաթան մարգարեն Դավիթ թագավորին, և Նոր Կտակարանում Հովհաննես Մկրտիչը Հերովդեսին քարոզում են հարգել ընտանեկան ավանդույթն ու չպղծել ընտանեկան հարաբերությունները: Պողոս առաքյալի թղթերում կարևորվում է ամուսինների փոխադարձ սերն ու հարգանքը. «Իրար հնազանդ եղեք...: Կանայք, հնազանդեցեք ձեր մարդկանցը ինչպես Տիրոջը: ...Մարդիկ, սիրեցեք ձեր կանանցը, ինչպես Քրիստոսն էլ սիրեց եկեղեցուն եւ իր անձը մատնեց նորա համար»³: Սողոմոնի առակներից մի քանիսում արտացոլված են ամուսինների փոխհարաբերություններով պայմանավորված իրողությունները, օրինակ՝ «Կնիկների իմաստունը շինում է իր տունը, բայց յիմարը իր ձեռքովը քանդում է նորան»⁴:

Մեռային կյանքի մշակույթի հարցերին անդրադարձ կա, մասնավորապես, Երկրորդ Օրինացի ԻԲ գլուխում⁵: Առակների գրքի «Շնութիւնից գգուշացնող խրատներ» գլխում կարևորվում է բարոյական վարքագիծը՝ հիշեցնելով, որ հարկ է լսել ուսուցիչների, դաստիարակների և ծնողների խրատը. «Եվ ինչու՞ համար, որդեակս, օտարի սիրովն զմայլիս, եւ օտար կնկյա ծոցը գրկես»⁶: Առանցքային նշանակություն ունի Քրիստոսի «Լեռան քարոզում» առկա անդրադարձը ընտանեկան բարոյական

¹ «Եկեղեցի և ընտանեկան արժեքներ», էլ. հասցե՝ http://www.roundtableact.am/library/277612236_ART%20discussion%208%20Church&Family.pdf

² Աստուածաշունչ, Լոնտոն, Աստուածաշունչի բրիտանական եւ արտաքին ընկերություն, 1959, -1424 էջ, էջ 2

³ Նույն տեղը, էջ 1336

⁴ Նույն տեղը, էջ 751

⁵ Նույն տեղը, էջ 239

⁶ Նույն տեղը, էջ 743

արժեքների պահպանմանը. «Ամեն ով որ մի կնկյա վերայ մտիկ տայ նորան ցանկանալու համար, նա արդեն շնացաւ նորա հետ իր սրտի մէջ»⁷:

Քրիստոնեական գրականությունը մերժում է մարդկանց անբնական սեռային բնույթի գործողությունները, հարաբերություններն ու հիվանդագին բարքերը: Մեղսալից Սողոմ և Գոմոր քաղաքների հիմնահատակ ավերումը խորհրդանշում է այդ քաղաքներում ապրող մարդկանց սեռասոցիալական արժեքների հիմնարար մերժումը⁸:

Հոգևոր գրականության մեջ կարևորվում է մարդու որդեծնության կարողությունը, և միաժամանակ նրան պատվիրվում է երեխաներին դաստիարակել աստվածային պատվիրանների համաձայն: Շարադրվում են ծնողների և երեխաների պարտականությունները. «Որդի՛ք, հնազանդ եղեք ձեր ծնողներին Տերով. Եւ հայրե՛ք, մի՛ բարկացնեք ձեր որդկանցը. այլ մեծացրե՛ք նորանց խրատով եւ Տիրոջ ուսմունքովը»⁹: Հարգալիք վերաբերմունք է պահանջվում ծնողի նկատմամբ, օրինակ՝ այն դրվագում, որում պատմվում է հարբած Նոյի և նրա որդիների հանդես բերած վարքագծի մասին¹⁰: Կարևորվում են ծնողների աստվածահաճո կենսակերպը, գործելակերպը, քանի որ դրանք, որպես ավանդույթ, որդիները պետք է ժառանգեն ծնողներից. «...եւ պահես նորա ամեն կանոններն ու պատուիրանքները՝ որ ես քեզ պատուիրում եմ՝ թէ դու, թէ քո որդին եւ քո որդիի որդին, քո կեանքի բոլոր օրերումը, որ քո օրերը երկար լինեն»¹¹:

Մարդու և հասարակության զարգացումը, առաջընթացը պայմանավորվում են Աստծո հանդեպ ունեցած սիրով և նրա պատգամներին նվիրվածությամբ. «...ձեզ պատուիրած բոլոր ճանապարհներովը գնացեք, որպէս զի ապրեք, եւ ձեզ համար բարի լինի, եւ ձեր ժառանգելու երկրումը ձեր կեանքի օրերը երկար լինեն»¹²: Այս առումով կարևորվում են ոչ միայն ծնողի, այլև կրոնական գործիչների անձնական դաստիարակչական օրինակը: Հիշենք Պողոս առաքյալի կոչը. «Ուրեմն աղաչում եմ ձեզ, որ ինձ նմանող լինիք»¹³: Ընտանեկան դաստիարակության

⁷ Աստուածաշունչ, Լոնտոն, Աստուածաշունչի բրիտանական եւ արտաքին ընկերություն, 1959, -1424 էջ, էջ 1090

⁸ Նույն տեղը, էջ 19

⁹ Նույն տեղը, էջ 1336

¹⁰ Նույն տեղը, էջ 10

¹¹ Նույն տեղը, էջ 22

¹² Նույն տեղը, էջ 219

¹³ Աստուածաշունչ, Լոնտոն, Աստուածաշունչի բրիտանական եւ արտաքին ընկերություն, 1959, -1424 էջ, էջ 1298

իրականցման առումով արժևորվում են առակները՝ սեղմ, իմաստուն, այլաբանորեն արտահայտված խորիմաստ ասույթները: Սուրբ գրքերում ընդգրկված է բարոյախրատական բովանդակությամբ «Գիրք առակացը»: Գրքի սկզբում կարևորվում է առակների դաստիարակչական արժեքը հատկապես աճող սերնդի համար. «Որդի՛ք, լսեցե՛ք հոր խրատը. եւ ականջ դրե՛ք, որ իմաստութիւնն իմանաք»¹⁴: Առակաց գրքում քննարկվում են ծնող-երեխա փոխհարաբերությունները. «Իմաստուն որդին կ'ուրախացնէ իր հորը, եւ յիմար որդին իր մօր տրտմութիւնն է»¹⁵, «Յիմարը կ'անարգէ իր հոր խրատը, բայց յանդիմանութիւն պահողը խելացի է»¹⁶: Մեկ այլ առակում կարևորվում է առողջ կենսակերպը. «Գինեմոլների մէջ մի լինիր... Լսի՛ր քո ծնող հօրը, եւ մի՛ անարգիր քո մօրը, երբոր պառավ է»¹⁷:

Ա. Նալչաջանը գրում է, որ քրիստոնեությունն այնպիսի խոր ու բազմակողմանի ազդեցություն է գործել կյանքի բոլոր ոլորտների վրա, այնպես է ներթափանցել մարդկանց աշխարհընկալման ու մտածելակերպի մեջ, որ ներկայումս երեխաների դաստիարակության վերաբերյալ պատկերացումները մեծ մասամբ դեռևս գտնվում են քրիստոնեական ուսմունքի ազդեցության տակ: Ամուսնության և ընտանեկան բարոյականության խնդիրներում Հիսուսի դիրքորոշումները շատ խիստ էին: Ե՛վ տղամարդուց, և՛ կնոջից նա հավատարմություն էր պահանջում, իսկ գայթակղվելն ու ամուսնուն դավաճանելը համարում շնություն¹⁸:

Ըստ ավետարանիչների՝ Հիսուս Քրիստոսը ժողովրդին ուղղված իր դաստիարակչական քարոզների ընթացքում պարբերաբար օգտագործում է առակները և կարևորում դրանց նշանակությունը: Հատկապես առանձնանում է «Անառակ որդին» առակը, որում ծնողը կարևորում է որդու վերադարձը դեպի ընտանիք, դեպի նախնիներն ու ակունքները՝ դա համարելով անառակ որդու վերածնունդ¹⁹:

Նոր կտակարանում ի հայտ է գալիս մայրական դաստիարակության գաղափարը: Եթե մինչ Քրիստոսի ծնունդը նշվում է միայն Սուրբ Հոր մասին, ապա իդեալական մարդու ծննդից հետո խոսվում է նաև Սուրբ Մոր մասին: Հայրության գաղափարը մարմնավորվում է Հայր Աստծո, իսկ

¹⁴ Նույն տեղը էջ 741

¹⁵ Նույն տեղը, էջ 747

¹⁶ Նույն տեղը, էջ 752

¹⁷ Նույն տեղը, էջ 761

¹⁸ Նալչաջան Ա. Ա. Էթնիկական մանկավարժություն, Երևան, Զանգակ-97, 2003. էջ 120-121

¹⁹ Աստուածաշունչ, Լոնտոն, Աստուածաշունչի բրիտանական եւ արտաքին ընկերություն, 1959, -1424 էջ, էջ 1181

օրինակելի մայրության գաղափարը բյուրեղանում է Տիրամայր Մարիամի կերպարներում:

Այսպիսով, ի մի բերելով սուրբգրային տեքստերում արտացոլված գաղափարները, կարելի է հավաստել, որ հոգևոր գրականության, հատկապես քրիստոնեական արժեքանության մեջ կարևորվում է ընտանեկան դաստիարակությունը, որում առանցքային է ծնողների պաշտամունքը: Ամուսնաբնական հարաբերություններում փոխադարձ հնազանդությունը նախադրյալ է կենաց պայքարում համատեղ հաղթանակի հասնելու համար: Ընդամին առանձնակի շեշտվում է, որ տղամարդն իրեն պարտավոր է զոհել հանուն իր կնոջ: Քրիստոնեական հոգևոր գրականության մեջ առկա է իդեալական որդու՝ Հիսուս Քրիստոսի օրինակը, որը մարմնավորում է ինքնագոհության գաղափարը: Քրիստոնեական կրոնի առանցքային անձնավորության կյանքն ու գործունեությունը պարզունակ հերոսացում չեն: Նրա մեծությունը պայմանավորված չէ թուր ու նիզակ բանեցնելու վարպետությամբ. օծյալ Փրկիչը մարդկային սրտի Երուսաղեմը նվաճում է իմաստությամբ ու մարդասիրությամբ: Նա ներառնվում է արարչագործական բարոյականության հաղթանակի համար մղվող պայքարում՝ հոգու հաղթանակը կարևորելով ֆիզիկականից: Նրա ֆիզիկական մահը հետևանք է մարդկային դավաճանության, ստի և կեղծիքի: Մահկանացու կնոջից ծնված Աստծո որդու պայքարը հանուն ճշմարտության որոնման և միջանձնային փոխհարաբերությունների կառուցումն ըստ աստվածահաճո սկզբունքների դաստիարակչական ազդու օրինակ են աճող սերնդի համար: Նոր Կտակարանում մարդկային վարքագծի բարոյականությունը բխեցվում է մարդու և Աստծո նկատմամբ տաճած սիրուց, իսկ երեխաների հնազանդությունն իրենց ծնողներից դիտվում է որպես ճիշտ դաստիարակություն ստանալու նախապայման: Եթե նախաքրիստոնեական կրոնը փորձում էր դաստիարակել մարդու (օրինակ՝ Յեսսեի Դավիթ, Հերովդես), որը փորձում էր լուծել իր բնագղային պահանջմունքները՝ ինքնապահպանումը և բազմացումը, ապա հետքքրիստոնեական շրջանում կրոնը փորձում է մարդուն ուժեղացնել հոգեպես և սրբացնում է ընտանիքը: Քրիստոնեական գրականության մեջ առաջնահերթ են ընտանեկան դաստիարակության գաղափարները, որոնցում կարևորվում են սերը, հարգանքը, բարությունը, փոխօգնությունը, ինքնաճանաչումը, ինքնագոհությունը հանուն ընտանեկան կառույցի և ընտանիքի անդամների:

Ըստ Տեր Ադամ քհն. Մակարյանի՝ «... Եկեղեցին կարևորում և առաջնային է համարում գիտելիքների մատուցումը երեխայի հոգևոր աշխարհի ձևավորմամբ, որը մաս չի կազմում կրթության վերաբերյալ

աշխարհիկ տեսակետի»²⁰: Կրոնական գաղափարախոսության ուղղվածությամբ պայմանավորված են նրա դաստիարակչական խնդիրները, և դրանից էլ բխում է ընտանեկան կրոնական դաստիարակությունը: Ենթադրելի է, որ ընտանեկան մշակույթով պայմանավորված՝ երեխայի համար հոգևոր գրականության բովանդակությունը բացարձակ ճշմարտություն է, այսինքն՝ Աստված կատարելություն է, որի օրինակով էլ նա դաստիարակվում է: Ընդ որում հոգևոր գրականության մեջ արծարծված ընտանեկան դաստիարակության գաղափարներն ուղղված են ոչ միայն աճող սերնդի դաստիարակությանը, այլև հասուն մարդկանց վերադաստիարակմանը:

Որպես ուսմունքների և ծեսերի ամբողջություն՝ կրոնը նպատակաուղղված է նախնական մեղքից մարդու ազատմանը, նրա վերափոխմանը, դաստիարակմանն ու վերադաստիարակմանը և որոշակի կենսակերպ վարելու նվիրվածության միջոցով՝ աստվածայինին հաղորդակից դառնալուն: Հոգևոր համատեքստում ընտանեկան դաստիարակությունը փորձում է ստեղծել ինքնապահովման հավերժական համակարգ: Անհատի ձևավորման միջոցով կրոնը լուծում է ոչ միայն իր ինքնապահպանական, այլև իր հետևորդների կենսապահովման հարցերը: «Քրիստոնեական տեսակետով կրթվելու, պետության օգտին հավատացյալի կողմից ծառայություններ մատուցելու վերջնական նպատակ են համարվում հոգևորը, Աստծո կամքի իրագործումը, հոգևոր և հավիտենական իրողությունների նկատառումը»²¹:

Դարեր շարունակ հայ հասարակությունը երեխաներին դաստիարակել է քրիստոնեական արժեքներին համապատասխան, և չնայած հայոց բազմադարյան մանկավարժական մշակույթի առկայությանը՝ այսօր մանկավարժական գիտությունը կանգնած է լուրջ մարտահրավերների առջև: Աներկբա իրողություն է այն, որ հնարավոր չէ ընտանեկան դաստիարակությունն արդյունավետ իրականացնել առանց հաշվի առնելու ժողովրդի մշակույթում առկա մանկավարժական փորձը, ինչպես նաև դաստիարակվող անհատի կամ խմբի դավանաբանական պատկերացումները, քանի որ կրոնը հասարակական և պետական կյանքի կարևոր երևույթներից է:

²⁰ «Կրթության մասին», էլ. հասցե՝ <http://www.surbzoravor.am/post/view/krtutyanyan-masin>

²¹ «Կրթության մասին», էլ. հասցե՝ <http://www.surbzoravor.am/post/view/krtutyanyan-masin>

Ա. Լ. Մանուկյան

**Ընտանեկան դաստիարակության գաղափարների արտացոլումը
հոգևոր գրականության մեջ
Ամփոփում**

Հոդվածում քննարկվում են քրիստոնեական արժեհամակարգի՝ Աստվածաշնչում արտացոլված ընտանեկան դաստիարակության գաղափարները: Հոգևոր գրականության մեջ նկարագրված օրինակելի ընտանեկան փոխհարաբերությունների, կրոնական գործիչների խրատական բնույթի քարոզների և ծնողի ու երեխայի ցանկալի վարքագծի վերաբերյալ նրանց ունեցած տեսակետների վերլուծությամբ կարևորվում է հոգևոր գրականության դերը ընտանեկան դաստիարակության մեջ:

А.Л.Манукян

**Идеи семейного воспитания отражённые в духовной литературе
Резюме**

В статье обсуждаются идеи семейного воспитания в системе христианских ценностей, отражённых в Библии. Анализируя образцовые семейные отношения, описанные в духовной литературе, нравоучительные проповеди религиозных деятелей и их взгляды на желаемое поведение родителя и ребенка, автор подчеркивает важную роль религиозной литературы в сфере семейного воспитания.

A.L. Manukyan

**The reflection of family upbringing ideas in spiritual literature
Summary**

The article discusses the ideas of family upbringing in the Christian values system reflected in the Bible. Analyzing exemplary family relations described in spiritual literature, moralizing sermons of religious figures and their views on the desired behavior of the parent and child, the author emphasizes the important role of religious literature in pedagogy.